

Warszawa, dnia 19 grudnia 2023 r.

RZĄDOWE CENTRUM LEGISLACJI
DEPARTAMENT PRAWA KONSTITUCYJNEGO I
ADMINISTRACYJNEGO

RCL.DPKA.590.7/2022

INFORMACJA O WYROKU
TRYBUNAŁU KONSTITUCYJNEGO
z dnia 22 czerwca 2022 r.
sygn. akt SK 3/20¹

I. Problem konstytucyjny

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22 czerwca 2022 r. został wydany po rozpatrzeniu skargi konstytucyjnej z 12 czerwca 2018 r. Skarżące M.M. oraz J.M.-B. (matka oraz córka) zarzuciły art. 598¹⁶ § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2021 r. poz. 1805, z późn. zm.), dalej jako: „k.p.c.”, niezgodność z art. 1, art. 2, art. 7, art. 18, art. 21 ust. 1, art. 30, art. 31 ust. 1 i 2, art. 32 ust. 1 i 2, art. 33 ust. 1, art. 41 ust. 1, art. 47, art. 48 ust. 1, art. 52 ust. 1, art. 71 ust. 1, art. 72 ust. 1 i 3 Konstytucji RP oraz art. 12 ust. 1 i 2, art. 13 ust. 1, art. 16 ust. 1 i 2, art. 18 ust. 1 i art. 19 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., a także art. 6, art. 8 i art. 14 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych

¹ Sentencja wyroku została ogłoszona 30 czerwca 2022 r. w Dz. U. pod poz. 1371.

wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2:

- a) w zakresie, w jakim „nie uzależnia możliwości «ukarania» – nakazania zapłaty – od osoby niewykonującej orzeczenia sądu dotyczącego realizacji ustalonych kontaktów, od ponoszenia wyłącznej winy za nierealizację kontaktów uprawnionej osoby z dzieckiem w zasądzonej przez Sąd formie”,
- b) w zakresie, w jakim „nie nakazuje w ogóle brać pod uwagę osoby i stanowiska dziecka (jako przecież głównego uprawnionego do kontaktów z rodzicami) – pozwalając przy tym traktować dziecko w sposób przedmiotowy (nie zaś podmiotowy)”,
- c) w zakresie, w jakim „nie nakazuje brania pod uwagę obiektywnej gotowości dziecka do wykonywania kontaktów w zasądzonej przez Sąd formie”,
- d) w zakresie, w jakim „nie nakazuje brania pod rozwagę postawy uprawnionego do kontaktów z dzieckiem”,
- e) w zakresie, w jakim „zasądzenie kwoty pieniężnej (*quasi* ukaranie) następuje na rzecz «uprawnionego» do kontaktów – czyli na rzecz drugiej strony postępowania (drugiego rodzica)”,
- f) w zakresie, w jakim „umożliwia «ukaranie» (zagrożenie i nakazanie zapłaty) wyłącznie «jednostronnie», czyli ukaranie osoby sprawującej bezpośrednią pieczę nad dzieckiem (z reguły matkę dziecka), poprzez nakazanie zapłaty na rzecz uprawnionego do kontaktów z dzieckiem (z reguły ojca dziecka)”.

W uzasadnieniu skargi konstytucyjnej niezgodność z powołanymi wzorcami kontroli zarzucono również art. 598¹⁵ § 1 k.p.c.

Postanowieniem sądu rejonowego z 23 grudnia 2014 r., zmienionym postanowieniem sądu okręgowego z 28 kwietnia 2015 r., zostały uregulowane kontakty ojca z jego córką – małoletnią Skarżącą w niniejszej sprawie. Ponieważ matce dziewczynki – Skarżącej w niniejszej sprawie – ojciec dziewczynki zarzucił niewywiązywanie się z obowiązków nałożonych na nią wspomnianymi orzeczeniami sądowymi, postanowieniem z 9 sierpnia 2016 r., wydanym na wniosek ojca dziewczynki, sąd rejonowy zagroził matce dziewczynki nakazaniem zapłaty na rzecz wnioskodawcy kwoty 1500 zł za każde naruszenie obowiązku wynikającego z powołanych wyżej postanowień w zakresie kontaktów. Orzeczenie to zostało utrzymane w mocy przez sąd okręgowy postanowieniem z 21 listopada 2016 r. W następstwie

dalszego niewywiązywania się ze wspomnianego obowiązku sąd rejonowy, postanowieniem z 3 października 2017 r., nakazał matce dziewczynki zapłatę na rzecz jej ojca:

- kwoty 13 500 zł za naruszenia, o których mowa w postanowieniu z 9 sierpnia 2016 r.,
- kwoty 798,48 zł tytułem zwrotu uzasadnionych wydatków poniesionych w związku z przygotowaniem do kontaktu.

Zażalenie na powyższe orzeczenie złożyli zarówno ojciec, jak i matka dziewczynki. Orzeczenie to zostało utrzymane w mocy przez sąd okręgowy postanowieniem z 19 marca 2018 r.

Zdaniem Skarżących naruszenie wobec nich Konstytucji RP wynika z tego, że art. 598¹⁶ § 1 w zw. z art. 598¹⁵ § 1 k.p.c. uniezależnia nakazanie zapłaty osobie niewypełniającej obowiązków, wynikających z orzeczenia sądu opiekuńczego w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, od ponoszenia przez nią wyłącznej winy za ten stan. Zdaniem Skarżących kwestionowane przepisy k.p.c. nakazują w sytuacji wszczęcia egzekucji przez osobę uprawnioną do kontaktów badanie postawy jedynie osoby zobowiązanej do wykonania obowiązku.

Trybunał Konstytucyjny przyjął, że problem konstytucyjny w rozpatrywanej sprawie dotyczy kwestii nieuwzględnienia przez przepisy procedury cywilnej w przedmiocie wykonywania kontaktów z dzieckiem – nakazujące osobie, pod której pieczęą znajduje się dziecko, zapłatę sumy pieniężnej na rzecz osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem – sytuacji, w której niewłaściwe wykonywanie lub niewykonywanie obowiązków związane jest z zachowaniem dziecka, niewywołanym przez osobę, pod której pieczęą dziecko to się znajduje.

II. Wzorzec kontroli

Art. 48 ust. 1 zd. drugie (uwzględnienie stopnia dojrzałości w procesie wychowania dziecka) oraz art. 72 ust. 3 (wysłuchanie dziecka oraz w miarę możliwości uwzględnienie zdania dziecka w toku ustalania praw dziecka przez organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko) Konstytucji RP.

III. Treść orzeczenia

Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 598¹⁶ § 1 w związku z art. 598¹⁵ § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2021 r. poz. 1805, z późn. zm.) w zakresie, w jakim obejmują sytuacje, w których niewłaściwe wykonywanie lub niewykonywanie obowiązków związane jest z zachowaniem dziecka, niewywołanym przez osobę, pod której pieczęć dziecko to się znajduje, są niezgodne z art. 48 ust. 1 zdanie drugie oraz art. 72 ust. 3 Konstytucji RP. Trybunał Konstytucyjny umorzył postępowanie z powodu zbędności orzekania w odniesieniu do pozostałych wzorców kontroli będących przepisami Konstytucji RP oraz z uwagi na niedopuszczalność orzekania w odniesieniu do wzorców kontroli będących postanowieniami ratyfikowanych umów międzynarodowych.

Na wstępie TK przypomniał, powołując się na dotychczasowe orzecznictwo, że o ile „podczas oceny przepisu w kontroli abstrakcyjnej Trybunał bierze pod uwagę przepis według utrwalonej wykładni organów stosujących ten przepis (...), o tyle w kontroli skargowej Trybunał może ocenić przepis w rozumieniu nawet jednostkowym, niepowtarzalnym, jednakże mieszczącym się w granicach dopuszczalnej wykładni”. W rozpatrywanej sprawie nie ulegało wątpliwości, że wydane wobec matki dziewczynki orzeczenia sądów opiekuńczych dotyczyły przede wszystkim jej sytuacji majątkowej przez zagrożenie nakazaniem zapłaty sumy pieniężnej oraz nakazanie zapłaty sumy pieniężnej na rzecz ojca dziewczynki, uprawnionego do kontaktu z dzieckiem. Należy jednak mieć na uwadze, iż wydane wobec matki dziewczynki postanowienia sądu opiekuńczego, prowadzące do uszczerbku w jej majątku, spowodowane były respektowaniem przez Skarżącą woli jej córki, czego zaskarżone przepisy k.p.c. nie przewidują *expressis verbis*. Wspomniane orzeczenia sądów opiekuńczych mają również wpływ refleksywny na małoletnią Skarżącą, której sytuacji prawnej też przecież dotyczą (*in casu*: nakazanie kontaktów małoletniej z uprawnionym pod rygorem – w razie braku tychże – uiszczania sum pieniężnych przez jej matkę na rzecz uprawnionego).

Jak zauważył Trybunał Konstytucyjny: „Zaskarżone przepisy nie zapewniają respektowania przez osobę sprawującą pieczęć nad dzieckiem prawa tego dziecka do wyrażenia zdania w sprawach dotyczących jego kontaktów z rodzicem (lub innym uprawnionym), zgodnie ze standardami ustanowionymi w art. 48 ust. 1 zd. drugie i art. 72 ust. 3 Konstytucji. Dzięki władzy rodzicielskiej powstaje swoisty trójstronny stosunek prawny: między rodzicami a dzieckiem – z jednej strony – oraz rodzicami a osobami trzecimi – z drugiej. Obowiązek wysłuchania dziecka i uwzględnienia w miarę możliwości jego zdania realizowany jest przede wszystkim w relacji rodzic–dziecko, a także odpowiednio: opiekun–

dziecko. Sąd opiekuńczy również musi mieć tę okoliczność na uwadze, wydając postanowienia w trybie art. 598¹⁵ § 1 i art. 598¹⁶ § 1 k.p.c.; jest on także obowiązany do samodzielnego wysłuchania dziecka przed podjęciem decyzji w sprawach dotyczących jego osoby, jeżeli rozwój umysłowy dziecka, stan zdrowia i stopień jego dojrzałości na to pozwalają, a ponadto obowiązany jest w miarę możliwości uwzględnić jego rozsądne życzenia (art. 576 § 2 k.p.c.)”. Postępowanie to musi się odbywać z poszanowaniem art. 72 ust. 3 Konstytucji RP, art. 12 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka z 1989 r. oraz art. 3 i art. 6 lit. b i c Europejskiej konwencji o wykonywaniu praw dzieci, sporządzonej w Strasburgu dnia 25 stycznia 1996 r. (Dz. U. z 2000 r. poz. 1128). Natomiast swoisty automatyzm groźby sankcji pieniężnych oraz nałożenia tych sankcji na rodzica (opiekuna) za naruszenia wskazane odpowiednio w art. 598¹⁵ § 1 i art. 598¹⁶ § 1 k.p.c., bez względu na okoliczności faktyczne, które legły u podstaw tych naruszeń, przeczy funkcji, jaką w założeniu miały spełniać zaskarżone przepisy.

W konsekwencji zaskarżone przepisy w zakresie, w jakim obejmują sytuacje, w których niewłaściwe wykonywanie lub niewykonywanie obowiązków związane jest z zachowaniem dziecka, niewywołanym przez osobę, pod której pieczę dziecko to się znajduje, godzą w konstytucyjny standard ochrony dobra dziecka i tym są niezgodne z art. 48 ust. 1 zd. drugie oraz art. 72 ust. 3 Konstytucji RP.

IV. Wskazówki dla prawodawcy

Skutkiem wyroku nie jest utrata mocy obowiązującej przez art. 598¹⁵ § 1 ani art. 598¹⁶ § 1 k.p.c., a tylko wyeliminowanie zakresu tych przepisów (norm prawnych), który został wskazany w sentencji orzeczenia Trybunału jako niekonstytucyjny. Tym samym sądy opiekuńcze – przy rozpatrywaniu wniosków o zagrożenie zapłatą określonej sumy pieniężnej oraz o zobowiązanie do zapłaty tej sumy – zobligowane są z urzędu wziąć pod uwagę, czy do niewykonania albo niewłaściwego wykonania obowiązków przez osobę, pod której pieczę znajduje się dziecko, doszło w wyniku uwzględnienia woli dziecka (wyrażonej samodzielnie, bez wpływu osoby, pod której pieczę się ono znajduje).

Stosownie do art. 190 ust. 4 Konstytucji RP oraz art. 401¹ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. niniejszy wyrok TK stanowi podstawę do wznowienia postępowania.

Trybunał Konstytucyjny nie sformułował wskazówek dla prawodawcy dotyczących konieczności i sposobu wykonania omawianego orzeczenia. W tym kontekście należy

zaznaczyć, że z wyrokiem nie łączy się obowiązek bezwzględnego podjęcia działań legislacyjnych zmierzających do jego wykonania. Zakresowy charakter orzeczenia niekonstytucyjności powoduje, że podmioty stosujące prawo będą dekodować treść norm prawnych wywodzonych z art. 598¹⁵ § 1 w zw. z art. 598¹⁶ § 1 k.p.c., uwzględniając sentencję omawianego orzeczenia. Jednakże dla ułatwienia stosowania zakwestionowanych przepisów oraz zapewnienia większej ich czytelności, zwłaszcza dla adresatów nieposiadających profesjonalnej wiedzy prawniczej, zalecane wydaje się rozważenie nowelizacji zmierzającej do odzwierciedlenia w ich treści stanu prawnego ukształtowanego wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego

Marcin Olszówka
Dyrektor
Departamentu Prawa Konstytucyjnego i
Administracyjnego
w Rządowym Centrum Legislacji

/-podpisano kwalifikowanym podpisem
elektronicznym/